

Esikaupunkien ruoka-aavikoilta urbaaniin terveysajatteluun

PEARCE, JAMIE & KAREN WITTEN (2010; toim.). *Geographies of obesity. Environmental understandings of the obesity epidemic*. 331 s. Ashgate, Farnham.

Maantieteilijän ydinosaamista on monimutkaisten alueellisten ilmiöiden tutkimus ja ymmärtäminen. Liikalihavuus on kautta maailman voimakkaasti yleistynyt vakava terveysongelma ja elintasosairaus, joka koskettaa jopa puolta aikuisväestöstä. Yksinkertaistaen kyse on siitä, että ihmiset saavat energiaa enemmän kuin kuluttavat. Liikalihavuus yleistyy ennen kaikkea yhteiskunnallisten syiden takia yksilön tottumusten tai perimän sijaan. Lihavuusongelman taustalla ovat monet sosiokulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset tekijät, joiden vaikutuksesta eri alojen asiantuntijat kiistelevät. Keskustelussa vilahtelevat myös alueelliset ja spatiaaliset kysymykset. Niinpä maantieteilijäkin tarvitaan, kun maailma voi liian paksusti.

Tutkijat Jamie Pierce Edinburgin yliopistosta Britanniasta ja Karen Witten Massey'n yliopistosta Uudesta-Seelannista ovat toimittaneet tuhdin teoksen liikalihavuuden maantieteestä. Teos on ilmestynyt kustantajansa yhteiskuntatieteellisessä terveysmaantieteen sarjassa, jonka tavoitteena on monipuolista terveysmaantieteen tutkimusta. Maantieteilijöiden lisäksi kirjoittajina on yhdyskuntasuunnittelun, paikkatietojärjestelmien ja epidemiologian asiantuntijoita.

Teos rakentuu kuudesta osiosta, joissa pohditaan ilmiön alueellisia syitä, liikalihavuutta vähentäviä poliittisia ohjauskeinoja sekä tulevaisuuden tutkimuskysymyksiä. Suuresta kirjoittajamäärästä huolimatta teksti on tyyliltään yhtenäistä ja kirjoitusasultaan selkeää, paikoin jopa oppikirjamaista. Yhteenvedot, taulukot, informatiivisesti otsikoidut kappaleet ja kaavakuvat rytmittävät lukokokemusta. Teoksen 15 kirjoitusta etenevät loogisessa järjestyksessä, viittaavat toisiinsa ja ammentavat toistensa tuloksista. Liikalihavuuden käsite avataan ja määritellään kuitenkin vasta kuudennessa kirjoituksessa. Hieman myöhään, vaikka tutkittava ilmiö onkin arkinen.

Empiirisen tarkastelun sijaan kirjoitukset ovat eri tutkimusteemojen kirjallisuuskatsauksia. Tekijät esittelevät tärkeimmät tulokset ja tutkimusasetelmat kriittisesti useasta näkökulmasta. Monitieteisen ja -menetelmäisen tutkimuskentän haltuunotto on yksi teoksen vahvuuksista. Liikalihavuuden lisääntyminen on globaali ilmiö, mutta kirjan tutkimusesimerkit painottuvat tekijöiden kotimaihin Yhdysvaltoihin, Australiaan ja Britanniaan. Näkökulma on rajallinen, mutta perusteltu, koska näissä maissa tutkimus on laajinta ja rakenteelliset ongelmat suurimmat.

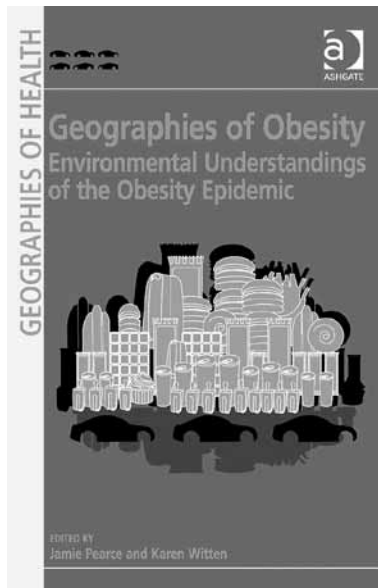
Eräs kirjoittajien pääargumenteista on, että rakenteelliset tekijät hankaloittavat terveellisen ravinnon saamista

ja vähentävät ihmisten liikkumista. Liikalihavuuden alueellinen ja sosioekonominen vaihtelu tekee aiheesta maantieteilijälle kiinnostavan. Lihavuuden historiallisen taustan ja tutkimuskontekstin esittelyn jälkeen teos erittelee energiansaantia ja -kulutusta. Liiallista energiansaantia tukevat ruokateollisuus ja ravintoarvoiltaan heikko ruokaympäristö. Epäterveellistä ruokaa syödään kotona, koulussa, kauppoissa, ravintoloissa ja työpaikoilla. Päivittäiseen liikkumiseen ja energiankulutukseen vaikuttavat yhdyskuntarakenne, autoistuminen sekä sosiaalinen ympäristö. Monet kirjan teemoista ovat ajankohtaisia Suomesakin. Esimerkiksi kouluruuan laatu, lasten ja nuorten vähäinen liikunta, epäterveelliset elämäntavat ja yhdyskuntarakenteen hajautuminen puhuttavat täälläkin.

Uusimman tutkimustiedon yksin kansiin kokoava kirja soveltuu terveys- ja yhteiskuntatutkimuksesta kiinnostuneiden tutkijoiden lisäksi virkamiehille, päättäjille ja yhdyskuntasuunnittelijoille. Neljännessä osiossa arvioidaan poliittisten ohjauskeinojen vaikutuksia ja pohditaan, miten liikalihavuutta lisääviä elinympäristöjä voitaisiin kehittää terveellisemmiksi. Tutkijat listaavat terveisiin elämäntapoihin ja kevyen liikenteen käyttöön kannustavan yhdyskuntarakenteen ja arkkitehtuurin ominaisuuksia sekä suunnittelun haasteita. Kirjoittajat rinnastavat liikalihavuuden ehkäisemisen tupakoinnin lopettamiseen. Lihavuus ei johdu tiedon puutteesta, sillä erilaisista terveysohjelmista saatujen kokemusten mukaan ihmiset muuttavat toimintaansa vasta sitten, kun ympäristö tukee elintapojen muutosta.

Liikalihavuus on paitsi yksilöllinen myös kansanterveydellinen ja yhteiskunnallinen ongelma. Tämä herättää kysymykset poliittisesta ja eettisestä vastuusta. Ylipaino on muuttumassa ennen kaikkea sosioekonomisesti heikompiensaisten ongelmaksi sekä korkean että matalan tulotason maissa. Sosioekonomisesti huono-osaisen väestöosan ja lasten liikalihavuuden syitä käsitellään teoksessa omina teemoinaan. Kirjoittajat varoittavat, että poliittisten päätösten vaikutuksia on vaikea ennakoida. Sosioekonomisesti heikoilla alueilla, ”ruoka-aavikoilla”, joissa kauppojen valikoimat ovat vähäisemmät, epäterveellisten ruokien kieltäminen saattaa rajoittaa ravinnon saatavuutta. Kirjoittajat kannustavat päättäjiä tukemaan tasa-arvoista ja terveellistä ruokaympäristöä ja kritisoiivat vastuun jättämistä yksilölle. He ovat laatineet päätöksenteon tueksi listan ravinnon tuotantoon, prosessointiin, jakeluun, mainontaan ja kaupan onnistuneesti vaikuttaneista ohjauskeinoista.

Maantieteen ominta antia teoksessa ovat tutkimusesimerkit, joissa liikalihavuus paikannetaan kartalle ja kytketään alueen ominaisuuksiin. Samalla pohditaan sen lisääntymisen mekanismeja. Yksi teoksen johtopäätöksistä on se, että elinympäristön ja liikalihavuuden yhteydet

ovat moniselitteisiä ja vaihtelevat alueittain. Paikallinen konteksti ratkaisee, mitkä rakenteelliset syyt lisäävät liikalihavuutta ja miten ongelma voidaan ratkaista. Tulevaisuuden tutkimushaasteille onkin perustellusti omistettu kolme kirjoitusta, joissa arvioidaan erilaisten tutkimusasetelmien vahvuuksia ja heikkouksia.

Teoksessa käsitellään yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle yhteisiä menetelmällisiä ja aineistollisia ongelmia. Vaikka painotus on määrällisessä tutkimuksessa, myös laadullisten aineistojen ja paikkatiedon käyttöä käsitellään. Liikalihavuuden taustalla olevat muuttujat muodostavat monimutkaisen verkon. Yksittäisten vaikutusten erottelu ja kausaalisten yhteyksien osoittaminen on vaikeaa. Lisäksi aineistojen ja menetelmien

luotettavuudella ja yleistettävyydellä on rajansa. Teoksen johtopäätökset ovat osin ristiriitaisista tutkimustuloksista johtuen varovaisia, mutta toimittajat summaavat hyvin tutkimuskentän yhteisen näkemyksen liikalihavuuden rakenteellisista syistä. Havainnollisia karttoja olisi tosin saanut olla enemmän. Selkeästi jäsennetty, monitieteistä alueellista ilmiötä erittelevä kirja on vaikuttava lukukokemus. Vaikka teos osoittaa erinomaisesti elinympäristön vaikutukset liikalihavuuteen, rohkaisee se pohtimaan myös henkilökohtaisia elintapoja ja ruokatottumuksia.

RAMI RATVIO

*Geotieteiden ja maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*